

ELENA MARÓTHY ŠOLTÉSOVÁ A JEJ BOJ PROTI ALKOHOLIZMU

MGR. EVA PÁSTOROVÁ

Author offers a historical profile of the crusade against alcoholism in Slovakia and abroad. The main focus is given to the initiatives of Elena Šoltésová (1855-1939), a writer and representative of the Slovak literary realism and women's movement. In her work, Šoltésová focused on various social themes and problems, while strongly advocating for Slovak women education. At the same time, she highlighted the important role of the family and pointed out the negative influence of alcoholism on its functioning. Šoltésová's article *Against spirits*, which is stored in the archives of the Slovak National Library, is a proof of this.

Keywords: Elena Maróthy Šoltésová, alcohol and alcoholism, crusade against alcoholism, women's movement, Literary Archive

 eva.pastorova@snk.sk

 Odbor správy a výskumu
pôvodných prameňov,
Slovenská národná knižnica,
Martin

 www.snk.sk

Alkoholizmus sprevádza ľudstvo odnepamäti. Existujú doklady o tom, že tento jav sa vyskytoval už v starovekej Číne, Indii a v Egypte. Ľudí, ktorí holdovali alkoholu, spoločnosť kruto trestala. Tak napríklad v Číne bol za alkoholizmus trest smrti, v Indii mal opitý človek na čele vypálený znak hanby a v Egypte stáli pred hostincami kostry s nápisom „memento mori“.

Problémy s alkoholizmom mali ľudia aj v starovekom Grécku a Ríme, kde sa holdovalo najmä vínu, hoci na druhej strane treba pripomenúť, že víno sa bralo v týchto kultúrach ako dar božstiev. Napríklad v starovekom Grécku a Ríme sa pravidelne konali oslavy na počesť boha vína Dionýza (Bakcha), tzv. bakchanálie. Boj proti alkoholizmu bol veľmi intenzívny najmä v Sparte, kde opitých vystavovali ako odstrašujúci príklad. Samotný štát mal výrazne rozvinutú a prepracovanú prevenciu alkoholizmu. V Ríme mohol dokonca muž svoju opitú manželku zabiť. Zmienky o nemiernom pití alkoholu a jeho škodlivom vplyve na zdravie človeka nájdeme aj u starovekých lekárov, ako boli Galénos, Hippokrates a Avicenna (Ibn Síná). U Židov a v moslimských krajinách konzumovanie liehovín vylučovalo náboženstvo.

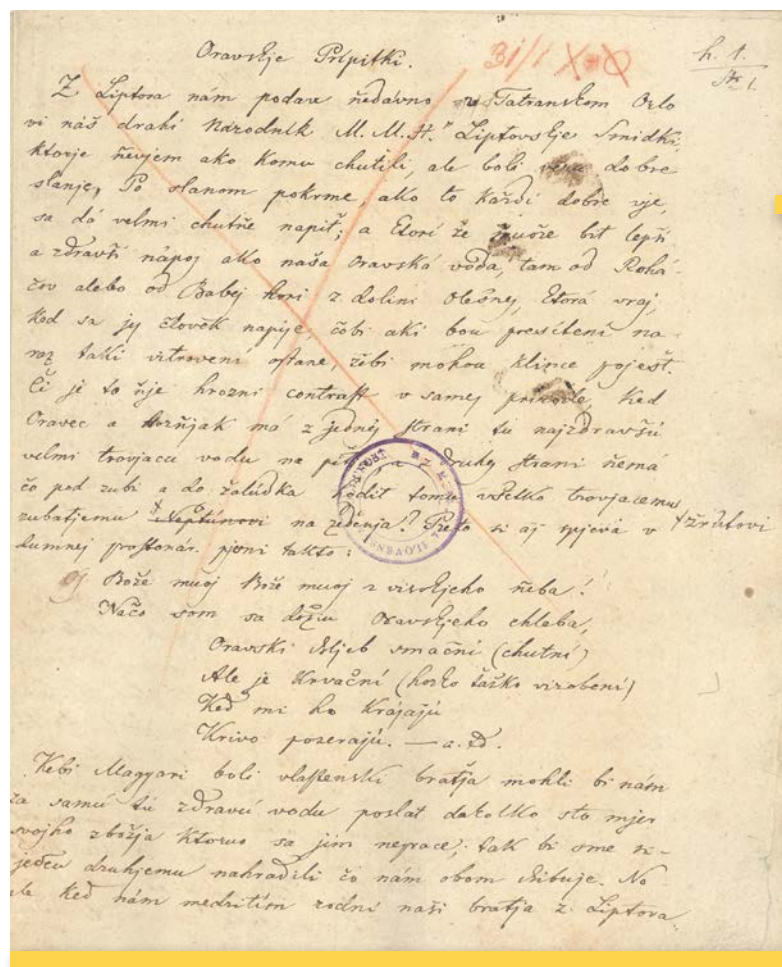
Od stredoveku až do novoveku sa alkohol používal dokonca častejšie ako voda. Dá sa povedať, že ľudia vypili kedysi „litre vína či piva“. Odhaduje sa, že to bol asi 1 liter vína na osobu za deň, v niektorých regiónoch 2 – 4 litre na osobu za deň. Čo sa týka piva, čísla sú ešte hrozivejšie. Prečo to tak bolo? Príčin je viac. Voda sa považovala v tomto období za zdroj mnohých chorôb. Už starovekí a neskôr i stredovekí lekári vystríhali pred rôznymi nákazami, ktoré sa v nej nachádzali. Vhodná na používanie bola väčšinou len čistá horská voda. Vo veľkom sa tak uprednostňovalo víno, a to najmä na šľachtických dvoroch. Významný podiel mala aj konzumácia piva, ktoré si mohli dovoliť i stredné a nižšie vrstvy obyvateľstva. Pálenka sa používala vo veľkej miere i v ľudovom liečiteľstve na prípravu rôznych tinktúr, na dezinfekciu, na zmiernenie bolestí a často aj ako liek na mnohé choroby. Treba pripomenúť, že v stredoveku ľudia viac fyzicky pracovali, rýchlejšie vysmädli a alkohol bol kalorickejší ako voda. Piť mlieko sa, podobne ako vodu, veľmi neodporúčalo, pretože aj v ňom sa vyskytovali mnohé choroboplodné zárodky. Konzumovalo sa totiž prevažne čerstvé, v surovom stave. A aké boli tresty za alkoholizmus v stredoveku? Boli rôzne, a to od napomenutia, cez telesné tresty až po trest smrti.

V boji proti alkoholizmu zohrávala dôležitú úlohu hlavne cirkev, ktorá nabádala k striedmosti v pití alkoholu. Existuje doklad o tom, že v Bratislave už

v 16. storočí zakázala používať alkohol počas cirkevných sviatkov. Modranský farár Pavol Jakobei vydal v roku 1724 prácu *Velmi důležité příčiny, pro které čtyř nejhlavnějších, a v tyto poslední časy nejobičejnějších hříchů... varovati se máme*, v ktorej poukazuje na škodlivosť alkoholu na zdravie človeka.

19. storočie prinieslo spolu s priemyselnou revolúciou obrovský rozmach liehovarníctva a alkohol sa začal vyrábať „vo veľkom“. Vďaka tomu sa stal lacnejší a dostupnejší takmer pre všetky vrstvy obyvateľstva. Páchal však obrovské „škody“ na fyzickom i duševnom zdraví človeka a na majetku.

Významným momentom v boji proti alkoholizmu na Slovensku bol nástup osvietenstva a následne začiatok národného obrodzenia. Už koncom 18. storočia si mladá generácia bernolákovcov uvedomila, koľko zla môže spôsobiť nemierné pitie alkoholu. Najmä Juraj Fándly (1750 – 1811) sa ako vidiecky farár snažil rôznymi poučnými spismi, ale hlavne praktickými radami v oblasti domáceho hospodárenia pozdvihnúť úroveň vidieckeho ľudu.

Titulná strana rukopisu článku Ctiboha Zocha Oravskej Prípitky. Zdroj: Slovenská národná knižnica – Literárny archív (SNK – LA), sign. M 117 D 13

ky, nedeľné školy a knižnice. Od polovice 19. storočia existovali tiež snahy o zákaz pálenia alkoholu, čo sa však nikdy nepodarilo dosiahnuť.

Začiatkom 20. storočia bojovali proti alkoholizmu najmä predstavitelia hlasistov, ako Pavol Blaho, Vavro Šrobár a i. V roku 1912 vznikol v Martine prvý abstinčný krúžok a v roku 1923 v Bratislave Československý abstinentský zväz.

V tomto období žila a tvorila spisovateľka a predstaviteľka ženského hnutia Elena Šoltésová (1855 – 1939).

Šoltésová je známa ako jedna z hlavných predstaviteľiek slovenského literárneho realizmu. Napísala román *Proti prúdu*, knihu *Moje deti*, memoáre *Seдемdesiat rokov života*, viaceré novely a poviedky. Na stránkach novín a časopisov publikovala odborné články, v ktorých poukazovala na rôzne spoločenské problémy. Presadzovala vzdelávanie žien a snažila sa o založenie škôl, ktoré by pozdvihli úroveň slovenskej ženy. Veľmi dôležitú úlohu v jej živote zohrávala rodina. Uvedomovala si, že na šťastie rodiny v mnohých prípadoch negatívne vplyva alkoholizmus. Článok Eleny Šoltésovej *Proti liehovinám*, ktorý uchováva Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (sign. M 98 R 21) je toho dôkazom. Autorka v ňom píše, že alkohol obľubuje nielen vidiecky ľud, ale aj meštania a inteligencia: „*Náš národ, hlavne ľud, i roľnícky i robotnícky, ale veru v častých prípadoch i príslušníci meštianskej a inteligentnej triedy podliehali neresti nemierneho pitia liehových nápojov...*“, pričom dôsledky charakterizuje ako „*záhubu mravnú, telesnú i majetkovú*“. Pýta sa, prečo slovenský národ podlieha alkoholizmu viac ako iné národy a sama si na túto otázku odpovedá: „*Pod maďarskou vládou, ktorej záležalo na čím väčšej dani z liehovín, a teda na čím väčšej ich spotrebe, zahniezdili sa ňou protežovaní, vo svojom záujme jej horlive slúžiaci, náš nevedomý ľud vo všetkom im vlastnou lstivosťou vo pálenčenej zkazy voháňajúci a ho vyssávajúci židovskí páleníčiari a krčmári*“. Koncom 19. storočia „... vrchnostensky urputne zakazovaly sa spolky miernosti, zavádzané u nás od počiatku národného hnutia priateľmi ľudu, najviac kňazmi“ a „... daň z liehovín bola ohromným prírastom štátnych dôchodkov, a mravne hubiť v nevedomosti, zaostalosti udržiavať slovenský ľud bolo maďarskej vláde celkom vhod, preto ani prstom nepohla na jeho pomoc...“. Ďalej autorka v príspevku uvádza, že „... hnutie proti užívaniu liehovín povstávalo medzitým všade vo svete, lekársky dokazovala sa záhubnosť pitia liehovín na telo i na dušu, najmä poukazovalo sa na osudné jeho účinky na potomstvo, – a i u nás našli sa apoštolovia tohto súrne varovného hnutia“. Prvá

Elena Maróthy Šoltésová.

Elena Maróthy Šoltésová. Zdroj: SNK – LA, sign. K 18/2

svetová vojna celú situáciu ešte viac zhoršila: „*V nej, pravda, najmä zo začiatku všemožne hovel sa vojsku všelijakými pôžitkami, najmä liehovými nápojmi, aby v omámení odvážnejšie išlo na smrť...*“. V zázemí „... javil sa väčší nedostatok živnosti a neslýchané draženie všetkých potrieb, ktorého však práve milovníci liehovín dlho si nevšímali, pili i kvasené nápoje tak, ako ich pítali pred vojnou, tak byly lacné“. Predlžovanie vojny situáciu čiastočne zmenilo: „*No časom, keď sa vojna len nechcela ukončiť a drahota úžasne rástla, ľud predsa len pomaly odvykal od pitia, čo by sa bez tejto vojenskej pohromy nebolo mohlo doceliť iba ak spoločným úsilím i dobrovoľných i moc majúcich činiteľov, opravdove zaujatých za blaho ľudu – o čom však v bývalom Uhorsku nemohlo byť ani reči. A tak, čo by sme puhými dôvodmi zdravého rozumu a citu neboli mohli dosiahnuť to doniesla nám tvrdza vojny: vo veľkej miere odučila náš ľud od pitia*“. Podľa Šoltésovej mohlo dôjsť k výraznému zlepšeniu po vzniku samostatného československého štátu: „*Teraz už opravdovou, svojskou osvetou a rozumným, svedomitým vedením vymaníme svoj ľud i z pálenčenej poroby*“ a „... časom zotaví sa na duši i na tele

Proti liehovinám.

Náš národ, hľadáme ľud, i roľnícky i robotnícky, ale veru v každý pripravok i prírodnú miestnosť a inteligentnej triedy, postlíkali neresti nemierneho pítia liehovín nápoj, a záhuba z toho, mravná, telesná i majetková nevytála a bola veľkou ranou na tele i na duši národa. Preto tu viac postlíkali tejto neresti, najmä mužské ľud národa, ich sa objasniť a pochopiť z okolností, v akých bol sputovaný. Pre ma šaradou úkladnou, storej záležalo na čim väčšej škodi z liehovín, a teda na čim väčšej ich spotrebe, zahusťujú sa novoproševaním, vo svojom záujme jej horlivo slúžiaci, nás nevedomy ľud so veľkou im vlastnou loživosťou do páleničnej záhry vohánajúc a ho vystavajúc židovskú páleničiaru a škriani – vieme všetci, ako ih glá sila v oči našej slabosti, ktorá ne sa odrazovala. Bol to stav teser do zúfania smutný. Nejedná škriani, najvyšším ~~stredným~~ vrchnostenským slovom napomáhajú adicim vyvinúť proti osudne sa rozmáhajúcej, už našejmu zrejmej nádeje, na to ani pomyslenia. Naš poh: vrchnostensky nepuťne záležalo sa spolu miernosti, zavázané u nás od počiatku národného hnutia priateľmi ľudu, najmä knázi. Keď sa z liehovín bola ochromným prarastom štátny odhod, a narame kubit, v nevedomosti, garstlosti nepriateľ slovenský ľud bolo svedomnej vláde veľkou škod, preto ani prarast nepokle na jeho pomse, kaj zrejmo sa stžala proti nemu svojmu ochotnému, tu všetkým nerestivým, vodna i vodou ochromným a ochotnému nástroju, židov

z jej osudných účinkov“. Prišlo však sklamanie, lebo „... je liehovín dost a bez ťažkostí možno ich dostať...“ a lieh „... na Morave a v Čechách sa vraj už svobodne predáva – i na Slovensko si ho odtiaľ pašujú – a ku tomu už ženy v niektorých krajoch i doma pália z raži, nedbá toho, že jej na chlieb nieta dost“. Ďalej autorka kritizuje, že „... lieh sa svobodne predáva, kým múka, presno vymeraná na osobu, je pod vrchnostenskou kontrolou“. Zdôrazňuje, že „... nado všetko osvetou, výchovným vzdelávaním ľudu máme mravne ho posilniť, aby sám so sebou vládal odolávať škodným vlivom; ale kým je nie na tom stupni, dotiaľ je našou povinnosťou rozumnými opatreniami ho odvádzať od zkažy páleničnej...“. Myslí si, že „... už výchova mládeže, domáca a školská, má od základov ku tomu smerovať, i zákonodarstvo má to napomáhať“ a „... každý statočný človek dobrým slovom – a nado všetko dobrým príkladom“.

Problém s alkoholizmom napriek osvete pretrvával aj naďalej. V nasledujúcich obdobiach vývoja spoločnosti u nás i vo svete k tomu prispievali rôzne udalosti, ako napríklad hospodárska kríza, druhá svetová vojna a iné. Treba však vyzdvihnúť aj takéto snahy našich literátov či kultúrnych pracovníkov, ktorí si uvedomovali potrebu s alkoholizmom bojovať.

Titulná strana rukopisu článku *Proti liehovinám*. Zdroj: SNK – LA, sign. M 98 R 21

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV A PRAMENE

Encyclopaedia Beliana 1. Bratislava : Veda 1998. s. 169. ISBN 80-224-0554-X.

<https://dusevnezdravie.sk/historia-alkoholu-a-alkoholizmu/>.

<https://hnonline.sk/history/starsie-dejiny/2070855-stredovek-v-alkoholovom-opojeni-vodu-pili-ludia-malokedy-vino-ale-hltali-po-litroch-a-davali-ho-aj-detom>.

<http://alkoholy.szm.com/historia.htm>.

Slovenská národná knižnica – Literárny archív:

fond Rodina Hurbanovcov;

fond Rodina Zochovcov;

fond Štefan Závodník;

fond Elena Maróthy Šoltésová.